

ОБ'ЄКТИ МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНОЛОГІЧНОГО ЗАХИСТУ ЗМІ

**ПАХНІН Микола Леонідович - кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри кримінального права та кримінології факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ**

УДК 343.9

DOI 10.32782/LAW.UA.2022.17

У статті висвітлюється питання конкретизації об'єктів механізму забезпечення кримінологічного захисту засобів масової інформації в Україні (ЗМІ). Наголошується, що в сучасних умовах об'єкт захисту ЗМІ від впливу злочинності ототожнюється лише із захистом журналістів, які займаються професійною діяльністю. Останнім часом держава акцентує увагу тільки на посиленні кримінально-правової охорони професійної діяльності журналістів. Аргументується, що такий підхід у державі не є виправданим і залишає поза увагою інші складові ЗМІ, які потребують кримінологічного захисту. Визначено, що в Україні серед кримінологічних досліджень з питань діяльності ЗМІ відсутні роботи, які спрямовані на комплексне вирішення питання кримінологічного захисту ЗМІ як інституту суспільства, через який поширюється свобода слова. Автор для конкретизації об'єктів механізму кримінологічного захисту ЗМІ здійснив спробу конкретизації складових масмедіа шляхом дослідження законодавчого визначення останнього. Наголошено на наявній проблемі в національному законодавстві чіткого визначення поняття ЗМІ.

На підставі аналізу чинного законодавства, яке регулює медійну сферу в Україні, у тому числі і положення Закону України «Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним з надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів)» (2021), законопроекту «Про медіа» № 2693-д від 02.07.2020, автор надає уніфіковане визначення ЗМІ як

системи засобів поширення інформації для необмеженого кола осіб. На підставі вивчення міжнародних документів щодо діяльності ЗМІ обґрунтовується, що кримінологічний захист повинен поширюватись не тільки на юридичних осіб та журналістів, які працюють у сфері ЗМІ, а й інших учасників медіапростору та працівників ЗМІ. У подальшому на підставі вивчення національного та міжнародного підходів щодо актуалізації захисту ЗМІ від злочинності автором визначено об'єкти механізму кримінологічного захисту ЗМІ, до яких обґрунтовано віднесені: медіакомпанії, медіа-холдинги, інформаційні агентства ЗМІ, іноземні інформаційні агентства, іноземні студії-виробники матеріалів для ЗМІ; друковані засоби масової інформації; суб'єкти інформаційної діяльності у сфері телебачення в радіомовлення; Інтернет-ЗМІ (онлайн-медіа, соціальні медіа); електронні медіа; журналісти та медіапрацівники, члени їх сім'ї та близькі особи; особи, які є джерелом отримання інформації для ЗМІ; особи, які забезпечують роботу ЗМІ (трудова, творчий колектив, окремі спеціалісти та інші).

Ключові слова: засоби масової інформації, кримінологічний захист, механізм забезпечення кримінологічного захисту, об'єкти кримінологічного захисту,

Постановка проблеми

Відповідно до міжнародних стандартів у сфері захисту безпеки журналістів та свободи медіа на держави-учасниці, серед яких є

і Україна, покладається низка зобов'язань, які в узагальненому виді стосуються наступного: 1) державні органи повинні попереджувати вчинення злочинів щодо журналістів; 2) попередження злочинів є найбільш ефективним у безпечному та сприятливому для свободи вираження поглядів середовищі; 3) забезпечення незалежності медіа; 4) законодавча база повинна сприяти ефективній участі у суспільному обговоренні та відсутності страху у журналістів та інших учасників медіа; 5) кримінально-правовий захист журналістської сфери [1].

Особливого значення набувають для України і рекомендації Резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи № 2035 (2015) «Захист безпеки журналістів та свобода медіа в Європі», Рекомендація CM/Rec(2016) 4 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам «Щодо захисту журналістики й безпеки журналістів та інших працівників ЗМІ» (Ухвалена Комітетом міністрів 13 квітня 2016 року на 1253-му засіданні постійних представників міністрів), у яких відображені вищезазначені рекомендації.

Створення державою безпечних умов для функціонування засобів масової інформації (далі – ЗМІ) впливає не тільки з низки міжнародно-правових актів (нижче ми на них звернемо увагу), а також пов'язано з забезпеченням реалізації ст. 34 Конституції України, якою визначено, що “кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір” [2].

Є безперечним факт того, що відсутність в Україні надійного механізму кримінологічного забезпечення діяльності ЗМІ буде впливати на погіршення стану забезпечення свободи слова, як демократичного інституту нашої країни, а також негативно відобразиться на міжнародному рейтингу та вплине на імідж її як країни, яка пропонує європейські цінності та намагається стати повноправним членом Європейського Союзу.

Аналіз індексу свободи преси в Україні у рейтингу міжнародної правозахисної організації «Репортери без кордонів» (RSF) «Світовий індекс свободи преси 2021», який проводився представниками вітчизняних ЗМІ у 2021 році, показав, що за останні десять років Україна поступово підвищила свій

рейтинг щодо забезпечення свободи слова. Так, якщо у 2012 році Україна займала 126 місце у рейтингу, втративши за рік відразу десять позицій. У 2013-му країна зберегла своє місце, а в 2014-му опустилася ще на два рядки. У 2015 році Україна втратила ще дві позиції і посіла 129 місце. Уже у 2016 році Україна різко підвищила свої позиції у рейтингу свободи преси – 107 місце. У 2017 році Україна піднялася в рейтингу на 102 місце, а в 2018-му – на 101. У 2019 році знову повернулася на 102 місце. Найкращий показник України в рейтингу за останні десять років був у 2020 році – 96 місце. У 2021 році Україна опустилася на 97 місце [3-5].

У той же час для формування національного механізму захисту ЗМІ, а в нашому випадку і формування та забезпечення механізму кримінологічного захисту ЗМІ набуває актуальності дослідження питання об'єкта такого захисту (конкретизація об'єкту), а в подальшому рівнів, на яких функціонує цей механізм. Нагадаємо, що такий механізм ми визначаємо як інтегровану в механізм забезпечення кримінологічної безпеки України цілісну сукупність необхідних і достатніх функціональних та правових елементів, за допомогою яких уповноважені суб'єкти формують раціональну систему впливу на криміногенні фактори, які унеможливають та/або перешкоджають законній діяльності ЗМІ, і забезпечують ефективне здійснення кримінологічного процесу, досягаючи тим самим результативного виконання завдань і функцій, покладених на ЗМІ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Слід зазначити, що проблему впливу ЗМІ на злочинність вивчали такі вітчизняні вчені, як: О.М. Бандурка, В.С. Батиргареєва, О.І. Бугера, Є.О. Гладкова, В.О. Глушков, В.В. Голина, Н.О. Гуророва, І.М. Даньшин, С.Ф. Денисов, В.М. Дрьомін, О.Ю. Дроздов, В.П. Ємельянов, В.І. Женунтій, А.П. Закалюк, А.Ф. Зелінський, О.Г. Кальман, О.М. Костенко, О.М. Литвак, О.М. Литвинов, О.Р. Михайленко, В.О. Навроцький, М.М. Назаров, О.І. Напиральська, О.П. Рябчинська, А.В. Савченко, А.П. Тузов, І.К. Туркевич та інші.

У вітчизняній кримінологічній науці приділяється переважно увага кримінологічному та криміногенному вивченню впливу ЗМІ на злочинність. Так, за останні п'ятнадцять років в Україні за цим науковим напрямом було захищено шість дисертаційних досліджень зі спеціальності 12.00.08 (кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право), зокрема, це роботи: Бугери О.І. «Проблеми використання засобів масової інформації для запобігання злочинів серед неповнолітніх» (2006), Напиральської О.І. «Вплив засобів масової комунікації на формування злочинної поведінки молоді» (2010), Д'ячкової М.О. «Засоби масової інформації як кримінологічний феномен» (2018), Буряк К.М. «Злочини проти професійної діяльності журналістів в Україні: кримінально-правове та кримінологічне дослідження» (2018), Бондарчук А.С. «Кримінально-правова характеристика погрози або насильства щодо журналіста в Україні» (2019). Однак наукових робіт, присвячених питанням кримінологічного захисту саме ЗМІ від впливу злочинності, в Україні не проводились [6-10].

Не вирішені раніше проблеми

Комплексно питання механізму забезпечення кримінологічного захисту ЗМІ як цілісного інституту суспільства від злочинності в Україні не досліджувалось. Об'єкти такого механізму забезпечення залишаються неконкретизовані в кримінологічній науці. Здебільшого, в якості об'єкта кримінологічного захисту, звертається увага лише на журналістів, які займаються професійною діяльністю.

Метою цієї статті є конкретизація об'єктів механізму забезпечення кримінологічного захисту ЗМІ задля підвищення ефективності функціонування та вдосконалення цілісної системи протидії кримінологічним впливам ЗМІ.

Виклад основ матеріалу

Аналіз наукових праць вітчизняних учених, міжнародних документів, контент-аналіз мережі Інтернет з цього питання дає підстави стверджувати, що одним з об'єктів такого кримінологічного захисту, безумов-

но, виступають журналісти, які займаються професійною діяльністю. Звернемо увагу на криміногенну ситуацію в Україні щодо журналістської діяльності. Так, аналітичний портал «Слово і діло» у 2021 році презентував власні аналітичні матеріали, які базуються на статистичних даних Офісу Генерального прокурора України щодо кількісних показників кримінальних правопорушень, які були вчинені проти працівників ЗМІ впродовж 2015-2021 рр. Відмічається, що протягом 2015 року правоохоронці зафіксували 85 кримінальних правопорушень стосовно журналістів. Найбільше було перешкод законній діяльності – 72 облікованих правопорушення, погроз або насильства – 9, знищення або пошкодження майна – 4. У 2016-му кількість облікованих правопорушень щодо журналістів збільшилася до 141 (+56, у порівнянні з 2015 р.). Негативна динаміка збільшення кількості порушень тривала і наступні два роки. У 2017 році правоохоронці облікували 174 (+89, у порівнянні з 2015 р.) порушення. У 2018 році зафіксували 177 (+92) правопорушень, серед них два факти посягання на життя. Протягом 2019 року правоохоронці облікували 157 (+ 72) правопорушень щодо журналістів, в 2020 році – 104 (+19). У минулому році зафіксували 64 факти перешкоджання професійній діяльності, 37 фактів погроз або насильства, 3 факти знищення або пошкодження майна. Протягом 9 м. 2021 року Офіс Генерального прокурора України відкрив 182 (+97) кримінальні провадження за перешкоджання журналістській діяльності [11-12].

Проте журналісти не є єдиною складовою суцільної медіа сфери, а тому для конкретизації об'єкту кримінологічного захисту ЗМІ потребує дослідження структури самих ЗМІ та її складових, на яких може бути здійснений криміногенний вплив.

Останнім часом фактично відбуваються лише структурні зміни у функціонуванні ЗМІ: змінюється питома вага аудиторії, яка є споживачем того чи іншого виду ЗМІ.- У той же час зростання ролі ЗМІ в сучасному світі посилена розвитком технічних мереж та швидкістю передачі інформації через мережу Інтернет, глобалізацією інформаційного простору.

Для того щоб визначити або конкретизувати об'єкти ЗМІ, які підпадають під кримінологічний захист, необхідно дослідити межі визначення самого поняття ЗМІ її складових, у тому числі шляхом аналізу чинного законодавства та міжнародних документів.

Найбільш поширене визначення ЗМІ, яке зустрічається в інтернет джерелах, зводиться до того, що *ЗМІ або масмедіа - це різновид медіа, орієнтований на одночасне передавання інформації великим групам людей. Охоплюють засоби передавання, зберігання та відтворення інформації, такі як преса(газети, журнали, книжки), радіо, телебачення, інтернет, кінематограф, звукозаписи та відеозаписи, відеотекст, телетекст, рекламні щити та панелі, мультимедійні центри* [13]. На сучасному етапі в інформаційному полі експерти пропонують класифікацію ЗМІ: інформаційні агентства (з прес-залами і без); друковані засоби масової інформації (газети, журнали, бюлетені тощо); електронні засоби масової інформації (радіо і телебачення); інтернет (електронні видання, веб-сторінки і сайти, інтернет-версії газет, журналів); кабельні оператори (телебачення та Інтернету) [14, с.15; 15].

На думку Стеценка Ю.В., за сучасних умов під терміном «засоби масової інформації» слід розуміти: 1) канал, спосіб передачі масової інформації; 2) організації (газетні, журнальні редакції, радіостанції, телестудії, тощо), які займаються поширенням масової інформації; 3) кінцевий продукт діяльності зазначених організацій (випуск газети, радіо- або телепередача, сайт в Інтернеті); 4) особливий соціальний інститут (сукупність зазначених у пунктах 1-3 понять), який забезпечує існування комунікаційних процесів у суспільстві [16].

Каплій О.В. зазначає, що чинні ЗМІ мають визначену систему та чітку структуру, яка сформувалась в останні роки, до якої входять друковані, аудіовізуальні та електронні засоби масової інформації [17]. Проте такий погляд на систему ЗМІ в сучасних умовах, на нашу думку, є неповним і виглядає ширше, що далі і з'ясуємо.

З урахуванням специфіки сучасного інформаційного суспільства ЗМІ набули ознак цілісного інституту, для якого характерна визначена система та структура, яка потребує

окремого кримінологічного захисту від впливу як злочинності, так і детермінант (причин та умов), які впливають на криміналізацію цього інституту (ефект зрощування або дифузії ЗМІ та злочинності). Усе це обумовлює проведення додаткових кримінологічних досліджень щодо ЗМІ як окремого цілісного об'єкта.

Проте конкретизація складових цього об'єкта є важливим з точки зору дослідження механізму кримінологічного захисту ЗМІ задля його ефективності та потребує аналізу чинного законодавства, яке регулює інформаційну (медійну) сферу.

Сьогодні вітчизняні вчені констатують відсутність єдності у нормативному регулюванні та нормативному закріпленні в Україні розуміння «засобів масової інформації», що негативно позначається на правозастосуванні [6, с. 15]. Так, Закон України «Про інформацію» [18] визначає масову інформацію як інформацію, що поширюється з метою її доведення до необмеженого кола осіб. Згідно з ч. 2 ст. 22 цього ж закону, засоби масової інформації - засоби, призначені для публічного поширення друкованої або аудіовізуальної інформації. У цьому визначенні використаний інструментальний підхід, що акцентує на властивості публічного поширення, відповідно доведення до необмеженого кола осіб, певної інформації.

Деякі інші галузеві нормативно-правові акти теж оперують тими чи іншими аспектами обігу інформації при визначенні поняття ЗМІ, вказуючи їх цільове призначення - інформування населення. У Законі України «Про друковані засоби масової інформації в Україні» під друкованими засобами масової інформації в Україні розуміються періодичні і такі, що продовжуються, видання, які виходять під постійною назвою, з періодичністю один і більше номерів (випусків) протягом року на підставі свідоцтва про державну реєстрацію. Діяльність таких засобів масової інформації – це збирання, творення, редагування, підготовка інформації до друку та видання друкованих засобів масової інформації з метою її поширення серед читачів [19].

Закон України «Про державну підтримку ЗМІ та соціальний захист журналістів» не розкриває поняття ЗМІ як такого, але вка-

зує мету ЗМІ – інформування громадян, а також форми власності і джерела фінансування ЗМІ [20].

Аналіз фахової літератури щодо діяльності ЗМІ показує, що в сучасному інформаційному світі існують три основні форми організації ЗМІ: державна, приватна та суспільна (громадська) форми організації ЗМІ [21, с.14]. Щодо останньої форми, то вона є неприбутковою і здебільшого спрямована на задоволення інформаційних потреб певної територіальної громади. У той же час дослідження законів України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» та «Про телебачення і радіомовлення» дає підстави визначити, що поряд з державними, приватними та суспільними (громадськими) ЗМІ виділяють ще і четверту форму її організації – комунальну (комунальні ЗМІ) [20; 22]. Останні утворюються органами місцевого самоврядування за участі територіальної громади у встановленому законом порядку, де не менше половини акцій або часток статутного капіталу перебувають у комунальній власності.

Нагадаємо, що саме в ст. 1 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» вживається термін «суб'єкт інформаційної діяльності у сфері телебачення і радіомовлення» та визначає його як юридичну особу, що здійснює господарську діяльність у сфері телебачення і радіомовлення (телерадіоорганізація, провайдер програмної послуги тощо).

Закон України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації» визначає ЗМІ органу державної влади чи органу місцевого самоврядування як засіб масової інформації, засновником (співзасновником) якого є орган державної влади або орган місцевого самоврядування і який повністю або частково утримується за рахунок державного чи місцевих бюджетів [23].

Організаційно-правовий статус ЗМІ також покладений в основу термінології і інших законів України «Про інформаційні агентства», «Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним з надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів)»

[24; 25]. Інформаційними агентствами згідно з цим Законом України «Про інформаційні агентства» є зареєстровані як юридичні особи суб'єкти інформаційної діяльності, що діють з метою надання інформаційних послуг.

Що ж до Закону України «Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним з надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів)», то п. 2 ч.1 ст.1 «засіб масової інформації» визначається як будь-який з таких суб'єктів: 1) друкований засіб масової інформації, 2) інтернет - засіб масової інформації, 3) інформаційне агентство, 4) суб'єкт інформаційної діяльності у сфері телебачення і радіомовлення.

У межах цього дослідження окремої уваги заслуговують положення проекту Закону України «Про медіа» № 2693-д від 02.07.2020[26]. Цей законопроект спрямований на регулювання відносин, пов'язаних з поширенням масової інформації. Ним визначатимуться правові засади діяльності в Україні суб'єктів у сфері медіа, а також засади державного управління, регулювання та нагляду (контролю) у цій сфері. У законопроекті також надається визначення медіа (засіб масової інформації) як засобу поширення масової інформації у будь-якій формі, яке періодично чи регулярно виходить у світ під редакційним контролем та постійною назвою в якості індивідуалізуючої ознаки. Це визначення дещо відрізняється від тих, які вже знайшли своє закріплення в чинних законодавчих документах і в якому робиться акцент на форми поширення масової інформації, а не на суб'єктів медіа та засобів поширення такої інформації. Щодо суб'єктів медійної діяльності цим проектом, на відміну від чинних законодавчих документів у сфері ЗМІ, дещо конкретизується їх перелік. Зокрема закріплюються такі суб'єкти, як: аудіовізуальне медіа, друковане медіа, європейська студія-виробник, студія-виробник, ключовий учасник суб'єкта у сфері медіа (будь-яка фізична особа, яка прямо чи опосередковано володіє двома і більше відсотками корпоративних прав суб'єкта у сфері медіа), онлайн-медіа. До останніх віднесені медіа, що регулярно поширює інформацію у текстовій, аудіо, візуальній чи іншій формі в

електронному (цифровому) вигляді за допомогою мережі Інтернет на власному веб-сайті або власній сторінці на платформі спільного доступу до інформації, крім медіа, які віднесені до аудіовізуальних медіа [26]. Але цей документ поки не знайшов одностайної підтримки з боку представників всіх медіа[27; 28].

Таким чином, з урахуванням законодавчого (нормативного) підходу, ЗМІ (масмедіа) визначаються переважно як система засобів поширення інформації для необмеженого кола осіб, яка включає в себе наступні елементи (які в сукупності становлять її структуру): суб'єкти інформаційної діяльності у сфері телебачення (передача звукової та відеоінформації також за допомогою електромагнітних хвиль), суб'єкти інформаційної діяльності у сфері радіомовлення (передача звукової інформації за допомогою електромагнітних хвиль), друковані ЗМІ (засоби поширення інформації за допомогою друкованого відтворення тексту і зображення), Інтернет-ЗМІ (до них належать, зокрема, Інтернет-версії друкованих чи електронних ЗМ) [29; 30], інформаційні агентства.

На більш високому рівні узагальнення всіх суб'єктів ЗМІ (медіа) можна поділити на дві групи: традиційні (телебачення, радіо, друковані ЗМІ) та цифрові. Останні по-

требують свого уточнення. Так, вибіркоче вивчення інформаційних джерел та нормативно-правової бази з питань діяльності ЗМІ показує, що до цифрових медіа відносять: *інтернет медіа*, які включають у себе традиційні та соціальні медіа¹, *електронні медіа*² та *мобільні медіа* (див. рис. 1).

Також, що стосується видів відповідних суб'єктів ЗМІ (за формою власності) то вони згідно з чинним законодавством можуть

¹ Що стосується соціальних медіа, то до них відносять інтернет-сервіси, які призначені для масового поширення інформації у будь-якій формі, де вміст (контент) створюють самі користувачі, і автором може бути кожен, на противагу традиційним медіа, де авторами є попередньо відібране і обмежене коло людей. Крім соціальних мереж, до соціальних медіа належать блоги (блогохостинги, мікроблоги та ін.) та контент-хостинги (фотосервіси, як flickr, відеохостинги на зразок Youtube, хостинги для слайдів, документів, музики - slideshare, soundcloud тощо) [6, с. 23; 31].

² Електронні медіа (або NewMedia) спираються на цифрові технології, інтерактивність, і мультимедіа. Від традиційних медіа, таких як телебачення, преса чи радіо, «нові медіа» також вирізняє користувацький контент. «Нові медіа» відкриті для взаємодії з читачами та надають їм можливість створювати та модифікувати зміст повідомлень. На відміну від традиційних масмедіа, де комунікація здійснюється за схемою «від одного до багатьох», схема комунікації у «нових медіа» – від багатьох до багатьох. Доступ до «нових медіа» можливий з усіх електронних пристроїв з виходом у мережу Інтернет [32; 33, с. 146–147].

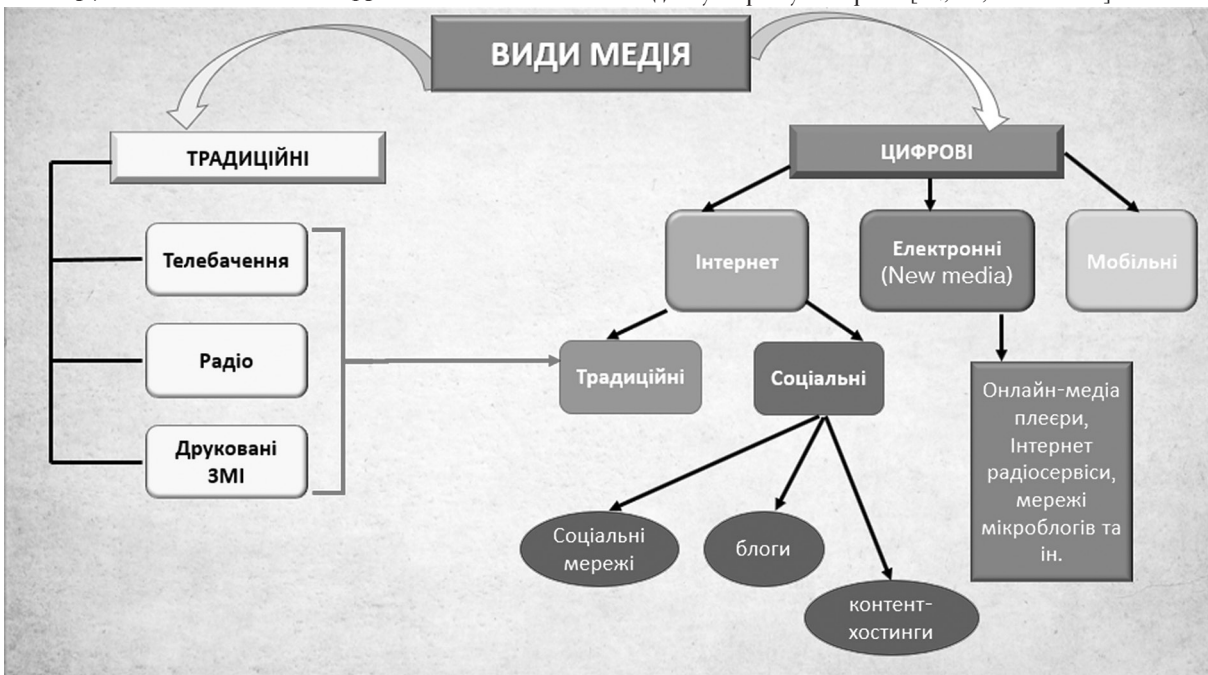

Рис. 1

бути: державними, недержавними (приватними), комунальними та іноземними, які діють на території України через представництва. Врахування видів суб'єктів ЗМІ є необхідним для визначення рівнів, на яких функціонує (повинен функціонувати) механізм кримінологічного захисту їх як відповідних об'єктів.

Поряд з цим серед об'єктів кримінологічного захисту слід також виділяти і іншу категорію суб'єктів (фізичних осіб), які забезпечують діяльність та функціонування ЗМІ. Традиційно вже стало так, що до таких суб'єктів відносять осіб, які займаються журналістською діяльністю і відносно яких вчиняються кримінальні правопорушення на ґрунті їх професійної діяльності. Саме для захисту журналістів та їх близьких родичів чи членів сім'ї у зв'язку із здійсненням цим журналістом законної професійної діяльності у чинне кримінальне законодавство було внесено низку змін та доповнень впродовж 2015-2018 років [34]. Але в той же час, поза увагою залишаються інші суб'єкти, які забезпечують діяльність та функціонування ЗМІ і також можуть виступати об'єктами кримінального впливу (посягання). Наприклад, до них можна віднести: засновників (співзасновники) ЗМІ; керівників ЗМІ; трудовий колектив; творчий колектив; спеціалісти у галузі засобів комунікації; автори або інші особи, яким належать права на інформацію; видавець (виробник) продукції ЗМІ; розповсюджувач продукції ЗМІ. Цей перелік суб'єктів впливає з аналізу чинних нормативно-правових документів з питань діяльності ЗМІ та не є остаточним.

Також наголос на забезпечення захисту від протиправних посягань і інших учасників медіапростору та працівників ЗМІ, окрім журналістів, робиться і в міжнародних документах. Як приклад можна навести такі з них: Декларація Комітету міністрів Рада Європи «Про захист журналістів в умовах конфліктів і тиску» (Прийнята Комітетом міністрів 3 травня 1996 року на 98 сесії), Резолюція Парламентської асамблеї Ради Європи № 1438 (2005) «Свобода преси і умови роботи журналістів у зонах конфліктів», Декларація Комітету міністрів «Щодо захисту та сприяння розслідувальній журналістиці» (Ухвалена

Комітетом Міністрів 26 вересня 2007 року на 1005-му засіданні постійних представників міністрів), Декларація Комітету міністрів Ради Європи «Про захист журналістики та безпеку журналістів та інших медіа учасників» (Прийнята Комітетом міністрів 30 квітня 2014 року на 1198-му засіданні постійних представників міністрів), Резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи № 2035 (2015) «Захист безпеки журналістів та свобода медіа в Європі», Рекомендація СМ/Rec(2016) 4 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам «Щодо захисту журналістики й безпеки журналістів та інших працівників ЗМІ» (Ухвалена Комітетом міністрів 13 квітня 2016 року на 1253-му засіданні постійних представників міністрів) [1].

Схожий підхід закріплений і в п. 57³ Кіотської декларації щодо розширення можливостей попередження злочинів, кримінального правосуддя та верховенства права: на шляху до виконання Програми сталого розвитку до 2030 року, прийнятої 14 Конгресом ООН з попередження злочинності та кримінального правосуддя (Кіото, Японія, 7–12 березня 2021 року) [35].

У той же час аналіз положень Стратегії Управління ООН з наркотиків та злочинності (UNODC) на 2021-2025 рр. [36] показує на відсутність актуалізації напрямку захисту ЗМІ від злочинності. Натомість у Стратегії акцент щодо ЗМІ зроблений тільки в частині використання їх профілактичного потенціалу в протидії організованій злочинності та корупції, що, на наш погляд, не є виправданим.

Вивчення міжнародних документів у сфері захисту журналістської діяльності, проведений вибіркового контент аналіз інформа-

³ Зокрема, для країн-учасниць наголошується на проведенні розслідування, переслідування та призначення покарання, у межах своїх повноважень, за погрози та акти насильства щодо журналістів і працівників засобів масової інформації, які через свої професійні обов'язки наражаються на особливий ризик залякування, утисків та насильства, шляхом проведення неупереджених, ефективних і результативних розслідувань, зокрема в контексті боротьби з корупцією та організованою злочинністю, зокрема, у конфліктних та постконфліктних ситуаціях, з метою припинення безкарності за вчинення злочинів проти них, відповідно до національного законодавства та чинного міжнародного права.

ційних повідомлень у мережі Internet щодо реалізації в Україні Проєкту «Європейський Союз та Рада Європи працюють разом для зміцнення свободи медіа в Україні» (розпочатий у 2020 році) також показує актуальність тенденцій та підходів щодо розширення кола суб'єктів, які підпадають під захист у сфері ЗМІ. Зокрема, наголошується, що такий контингент, як: блогери, фрілансери та інші журналісти, які не працюють у традиційних ЗМІ, – можуть набути членства профспілки журналістів або стати членом творчої спілки журналістів і отримати відповідні посвідчення, а отже, також повинні підпадати під захист [37].

Проте, як можемо побачити з опрацьованих міжнародних документів, вбачається акцент міжнародної спільноти на захист (у тому числі на національному рівні) від протиправних посягань не стільки самих ЗМІ, як цілісної системи, скільки її окремих учасників, а саме: журналістів та інших працівників ЗМІ. Такий підхід, з нашого погляду, є вибірковою і не охоплює всіх учасників медіа сфери, які потенційно можуть стати об'єктом криміногенного впливу.

Підсумовуючи вище викладене, враховуючи національний та міжнародні підходи щодо актуалізації захисту ЗМІ, можемо чітко окреслити об'єкти механізму кримінологічного захисту ЗМІ, до яких обґрунтовано можна віднести:

- медіакомпанії, медіахолдинги, інформаційні агентства ЗМІ (державної, комунальної, приватної форми власності), іноземні інформаційні агентства, іноземні студії-виробники матеріалів для ЗМІ;
- друковані засоби масової інформації (різної форми власності, вітчизняні та іноземні);
- суб'єкти інформаційної діяльності у сфері телебачення і радіомовлення (різної форми власності);
- Інтернет-ЗМІ (онлайн-медіа, соціальні медіа);
- електронні медіа;
- журналісти та медіа-працівники, члени їх сім'ї та близькі особи;
- особи, які є джерелом отримання інформації для ЗМІ;

- особи, які забезпечують роботу ЗМІ (трудовий, творчий колектив, окремі спеціалісти та інші).

Для функціонування механізму кримінологічного захисту ЗМІ визначення об'єктів такого захисту дозволяє ефективно використовувати наявний кримінологічний потенціал як загальних, так і спеціальних суб'єктів, які задіяні (беруть участь) до цієї кримінологічної діяльності. Проте кримінологічний захист об'єктів ЗМІ для більшої ефективності може відбуватися на відповідних рівнях, де проявляються особливості такої діяльності, що також обумовлюється різновидом об'єкту захисту.

Література

1. Збірник документів Ради Європи. Безпека журналістів. Рада Європи, жовтень 2016 року. ТОВ «ЛІВ ПРИНТ». URL: <https://rm.coe.int/16806b5970> (дата звернення: 01.09.2021).
2. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 01.08.2021).
3. Голубов О. Індекс свободи преси: Україна опустилася на одну позицію (20.04.2021). URL: <https://bit.ly/3ruHfcp> (01.09.2021).
4. Індекс свободи преси: хто є лідером і яке місце посідає Україна (08.06.2021). URL: <https://bit.ly/3Dd1tK5> (01.09.2021).
5. 2021WORLD PRESS FREEDOM INDEX. URL: <https://rsf.org/en/ranking> (01.09.2021).
6. Д'ячкова М.О. Засоби масової інформації як кримінологічний феномен: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса. 2018. 216 с.
7. Бугера О.І. Проблеми використання засобів масової інформації для запобігання злочинів серед неповнолітніх : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2006.- 20 с.
8. Напиральська О.І. Вплив засобів масової комунікації на формування злочинної поведінки молоді : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя, 2010. 20 с.

9. Бондарчук А.С. Кримінально-правова характеристика погрози або насильства щодо журналіста в Україні : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Національна академія внутрішніх справ МВС України. К., 2019. 269 с.
10. Буряк К.М. Злочини проти професійної діяльності журналістів в Україні: кримінально-правове та кримінологічне дослідження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Дніпровський національний університет-ім. Олеся Гончара. Дніпро, 2018. 251 с.
11. Кримінальні правопорушення проти журналістів: скільки фіксують в Україні (17.09.2021). URL: <https://bit.ly/3рpx3iC> (дата звернення: 01.10.2021).
12. Єдиний звіт про кримінально-правопорушення (Форма 1) 2015-2021 рр. URL: <https://bit.ly/3IgvNu7> (01.10.2021).
13. Засоби масової інформації (ЗМІ). URL: <https://bit.ly/3n2WoiB> (дата звернення: 10.10.2021).
14. Засоби масової інформації і політика. Політична абетка / М. Городок, С. Герасимчук, Ю. Микитюк. Міжнародний республіканський інститут. 2016. 48 с. URL: <https://bit.ly/3wDjPSS> (дата звернення: 10.10.2021).
15. Пахнін М.Л. Засоби масової комунікації та засоби масової інформації: співвідношення понять. Юридичний бюлетень. 2018. Випуск 8. С.65-71. URL: <https://bit.ly/3Ejc4EH> (дата звернення: 01.09.2021).
16. Стеценко Ю.В. Науково-методичні засади використання засобів масової інформації при розслідуванні злочинів: автореф. дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2006. 18 с.
17. Каплій О.В. Класифікація засобів масової інформації: конституційно-правові питання. Актуальні проблеми політики. 2013. Вип. 50. С. 35-46.
18. Про інформацію: Закон України №2657-ХІІ від 02.10.1992. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 10.10.2021).
19. Про друковані засоби масової інформації в Україні : Закон України 16 листопада 1992 року № 2782-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2782-12#Text> (дата звернення: 10.10.2021).
20. Про державну підтримку ЗМІ та соціальний захист журналістів : Закон України від 23.09.1997 №540/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540/97-%D0%B2%D1%80#Text> 21. Засоби масової інформації і політика. Політична абетка / М. Городок, С. Герасимчук, Ю. Микитюк. Міжнародний республіканський інститут. 2016. 48 с. URL: <https://bit.ly/3wDjPSS> (дата звернення: 10.10.2021).
22. Про телебачення і радіомовлення: Закон України від 21 грудня 1993 року № 3759-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3759-12#Text> (дата звернення: 10.10.2021).
23. Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації : Закон України від 23.09.1997 №539/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/539/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 10.10.2021).
24. Про інформаційні агентства : Закон України від 28 лютого 1995 року № 74/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 10.10.2021).
25. Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним з надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів) : Закон України від 23 вересня 2021 року № 1780-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1780-20#Text> (дата звернення: 10.10.2021).
26. Проект Закону про медіа № 2693-д від 02.07.2020. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69353 (дата звернення: 10.10.2021).
27. Яворський В. Загрози для свободи слова в законопроекті “Про медіа” і як їх усунути (21 Вересня 2020). URL: <https://zmina.info/articles/yaki-zagrozy-dlya-svobody-slova-ye-v-zakonoprojekti-pro-media-i-yak-yih-vyravyty/> (дата звернення: 01.10.2021).
28. Закон “Про медіа” можуть хвалити в першому читанні до січня 2022 року – Олександр Ткаченко (06 Листопада 2021). URL: <https://zmina.info/news/zakon-pro-media-mozhut-uhvalyty-v-pershomu-chytanni-vzhe-na-pochatku-2022-roku-oleksandr-tkachenko/> (дата звернення: 01.10.2021).

29. Про що варто знати онлайн-медіа? (24.06.2019). URL: <https://cedem.org.ua/consultations/pro-shho-var-to-znaty-onlajn-media/> (дата звернення: 10.10.2021).

30. Правове регулювання „інтернет – засобів масової інформації”. Сайт Міністерства юстиції України. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_24640 (дата звернення: 10.10.2021).

31. Соціальні медіа. URL: <https://bit.ly/3cSft0O> (дата звернення: 01.10.2021).

32. Нові медіа (електронні медіа). URL: <https://bit.ly/3nXmoMT> (дата звернення: 10.10.2021).

33. Історія журналістики: виникнення та розвиток новинних мас-медіа в країнах Європи, Азії та Північної Америки (XVII-XX ст.). Підручник для студентів вищих навчальних закладів / МОН України; ДУ «Інститут всевітньої історії НАН України»; Київський університет імені Бориса Грінченка (2-ге вид., перероб.) / І. Срібняк. К.: Міжнародний науково-освітній консорціум імені Люсьєна Февра, 2018. 156 с. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/25608/1/I_Sribnyak_IZh_2018_IFF.pdf (дата звернення: 10.10.2021).

34. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року

№ 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 01.10.2021).

35. Кіотська декларація щодо розширення можливостей попередження злочинів, кримінального правосуддя та верховенства права: на шляху до виконання Програми сталого розвитку до 2030 року, прийнята 14 Конгресом ООН з попередження злочинності та кримінального правосуддя (Кіото, Японія, 7–12 березня 2021 року). ООН Нью-Йорк. 2021 рік. 22 с. URL: <https://bit.ly/31njfxd> (дата звернення: 01.06.2021).

36. Стратегія Управління Організації Об'єднаних Націй по наркотикам и преступности (УНП ООН) на 2021–2025 годы. URL: <https://www.unodc.org/unodc/ru/strategy/full-strategy.html> (дата звернення: 01.09.2021).

37. Проєкт «Європейський Союз та Рада Європи працюють разом для зміцнення свободи медіа в Україні». URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/eu-and-council-of-europe-working-together-to-support-freedom-of-media-in-ukraine> (20.10.2021).

SUMMARY

The article highlights the issue of specifying the objects of the mechanism for ensuring the criminological protection of the media in Ukraine (media). It is noted that in modern conditions the object of protection of the media from the influence of crime is identified only with the protection of journalists who are engaged in professional activities. Recently, the state has focused exclusively on strengthening the criminal law protection of the professional activities of journalists.

It is argued that such an approach in the state is not justified and ignores other media components that require criminological protection. It has been established that in Ukraine, among the criminological studies on the activities of the media, there are no works aimed at comprehensively solving the problem of criminological protection of the media as an institution of society through which freedom of speech is spread. To concretize the objects of the mechanism of criminological protection of the media, the author made an attempt to concretize the constituents of the media by examining the legislative definition of the latter. Shown is the existing problem in the national legislation in terms of the definition of the concept of mass media.

Based on the analysis of the current legislation regulating the media sphere in Ukraine, including the provisions of the Law of Ukraine “On the prevention of threats to national security associated with the excessive influence of persons with significant economic and political weight in public life (oligarchs)” (2021), the draft law “On Media” No. 2693-d dated 02.07.2020, the author proposed a unified definition of the media as a system of media for the dissemination of information for an unlimited number of people.

Based on the study of international documents on the activities of the media, it is substantiated that criminological protection should extend not only to legal entities and journalists working in the media sphere, but also to other participants in the media space and media workers. In the future, based on the study of national and international approaches to updating the protection of the media against crime, the author identified the objects of the mechanism of criminological protection of the media, which reasonably include: media companies, media holdings, media news agencies, foreign news agencies, foreign studios producing materials for media; print media; subjects of information activities in the sphere of television in radio broadcasting; Internet media (online media, social media); electronic media; journalists and media workers, their families and friends; persons who are a source of information for the media; persons supporting the work of the media (labor, creative team, individuals and others).

Key words: mass media, criminological protection, mechanism of providing criminological protection, objects of criminological protection.